

לאיון עם המשורר ע. הלל עם קבלתו את פרס פיכמן

„אני רואה עצמי כאופטימיסט פאתולוגי“

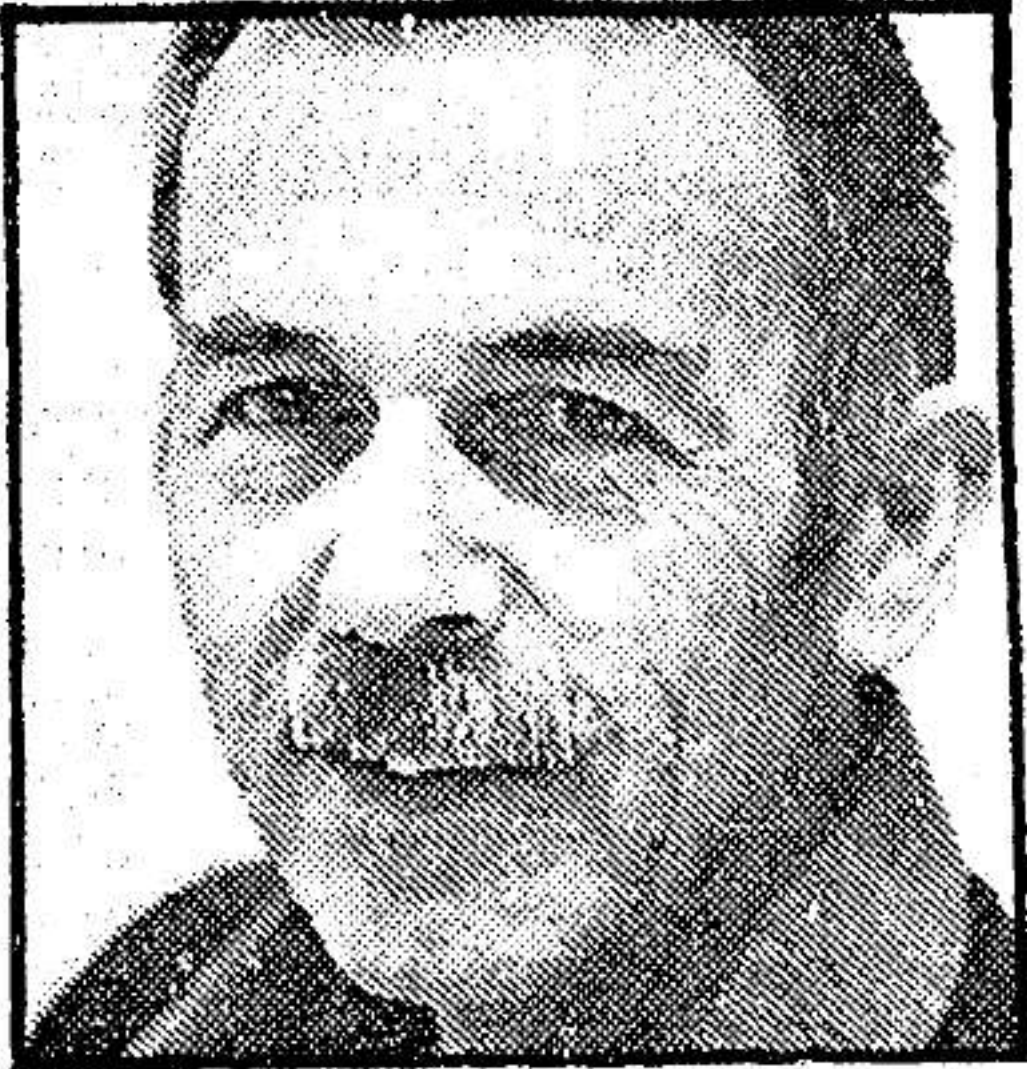
ענת לויט

בשירי "ארץ הצהריים", ספרך הראשון, בולטת התיחסותך המתפעלת, המתלהבת, הייתי אומרת – המתלהמת מן הטבע. נופי הארץ של ראשית בניה הוסכים אותך למד שורר פנתאיסטי. כאחת משורות שירך הידוע – "בסביבם כפר סבא" אתה כותב – " הוי, כמה היה הכל אפשרי! כל כך אפשרי ריף" כשאתה סוקר את מהלך שנותיך מאז נכתב השיר, האם היית אומר שכנסיקן של האמטרויות הבלתי מוגבלות קיצצו לגי בקך?

"בסביבם כפר סבא" ועוד כמה שירים מסוגו, הם שירי געורים מתפרצים, שירי אהי כת הטבע. או כמו שאת אומרת – שירי התי להמות, התלהבות מהטבע. אם אני מסתכל על עצמי מאז ועד היום – בהתיחסותי אל הטבע לא חל שינוי כלשהו . נכון שקרו ביני תיים דברים אחרים, שידועים יפה לך ולי, ושאוּלי פגמו כמעט או בהרבה כאותו להט וכנאתה שמחת נעורים. דברים אלה לא פגמו בטבע, שנתר יפה כשהיה, כבר כשהיה. את אומרני, שיחסי אל הטבע פנתיאיסטי . אם נכון הבטוי הוה, ששמעתי עוד אנשים משי תמשים בו, אז הוא לא השתנה מאז קום המי דינה, ועוד מלפני היותה, כשעוד לא שרת, אבל כבר חוויתי ואהבתי את הטבע. "כמה היה הכל אפשרי" מבטא את האופטימיות המוחלטת, את הכרת ההווה שבה הכל אפשרי, שהכל פתוח, הכל לעשייה. היום השתנה הכל, והשינויים כלי־כך קשים, כלי־כך עגרי מים. הרברים המתחוללים היום, גרמוים כבר בשירי "ארץ הצהריים", תחושת הצער, הכאב והחרדה מפני מה שמתחיל להתרחש בארץ – שומד, חמרגנות, חומרנות – כל אותן התכר נות שהרגשתי בהן בעורן באיבן. לצערי, אנחנו חיים היום בארץ, שיש בה הרבה רע. אינני דומה לכמה מחברי הטובים שאומרים שהכל רע, הכל אבוד, הכל חסר תקווה. אני רואה את עצמי כאופטימיסט פאתולוגי.

מקום מיוחד שמור בשיריך לאהבת הארמה, בחינת פולחן־ממש. איך ניתן להי בין משפט ב„איש לא ישוב אל מחצבתו, ופרי אל שרשיו לא יגיע. רק הנפש תזנה אל שרשיה." מול המשפט – „ושבת אני את החכמים שכברנו בריתם את הארמה לבוא בסוד מעגלות העולם?"

קודם כל, בשירה הכל אפשרי. אפשר להי גיד היום דבר אחר ומחר דבר הפוך. החיבור

ע. הלל

שלי אל הארמה הוא חיבור מילדות. נולדתי בקיבוץ משמר העמק, במקום שהארמה היא לא רק מקום, אלא היא חלק מהוויה. כל חקלי אי נורמאלי, בכל העולם, קשור אל הארמה בקשר שהוא כמעט ביולוגי, כמעט ארוטי, כפי שזה קורה אצלי. אני מרגיש, שאני חלק מהארמה. זו גם התחושה לגבי הנוף, האבן, היער, העשב – כל מה שהארמה מצמיחה. חוויית הארמה היא חווית יסוד אצלי, כמו אצל הרבה משוררים אחרים. חווית היסוד הוי את לא משתנה. אבל הנפש שואלת. הנפש שואלת את עצמה. הנפש שלי אינה מבינה את עצמה. התופעה המופלאה הוּו של נפשי שלי, מופיעה בעוד כמה משירי. אני כל הזמן עומד ותוהה לגבי החירה העצומה של החיים. אבל זו כבר אופרה אחרת, שקיימת בי כפי שהיא קיימת במשוררים אחרים. חיות החיים תמוהה בעיני האדם מאז שעמד על דעתו. התמהון רק מחזק את עוצמת החירה. אני יכול להשוות את מהות הקשר בין שני המי שפטים שציטטת למוסיקה של באך. מצד אחד מרגישים שלווה כמעט אלוהית. מצד שני נמצאים בהתפעמות של תהייה לגבי שאלת השאלות.

אהבת ארץ ישראל שלך, מהולה לכל אורך שנות כתיבתך בלא מעט כאב. "מוסע מאהבים, ששוטו במשמעו, בארמה הזאת, בזה הוּאדי?" נסגמת מעת לעת בקולות של צעקה כמו – "שרקה קמטי יגון חריבנד." כשחייתי את הארמה כילד, זה היה נמוכן יותר ממשי. ככל שהתבגרת, התחלתי להבין

את התנ"ך, לקרוא את ההיסטוריה של העם היהודי. גוצרה אצלי תמונה יותר רחבה, לא רק של הארמה, אלא של ארץ ישראל נמוכן אחר, נוסף. לנו, לעם ישראל, הנושא של האי רץ הוא יחיד במינו. העוכרה שאחרי אלפיים שנה אנחנו שבים לאותו מקום שבו צמחה התרבות שלנו, שבו צמח העם הזה – מכטאת תופעה מופלאה, יחידה במינה. יחסי אל האי רץ אינו פאסטוראלי. כאן לא שוויצריה, שבה הירייה האחרונה שנורתה פגעה בתפוח של וילהלם טל.

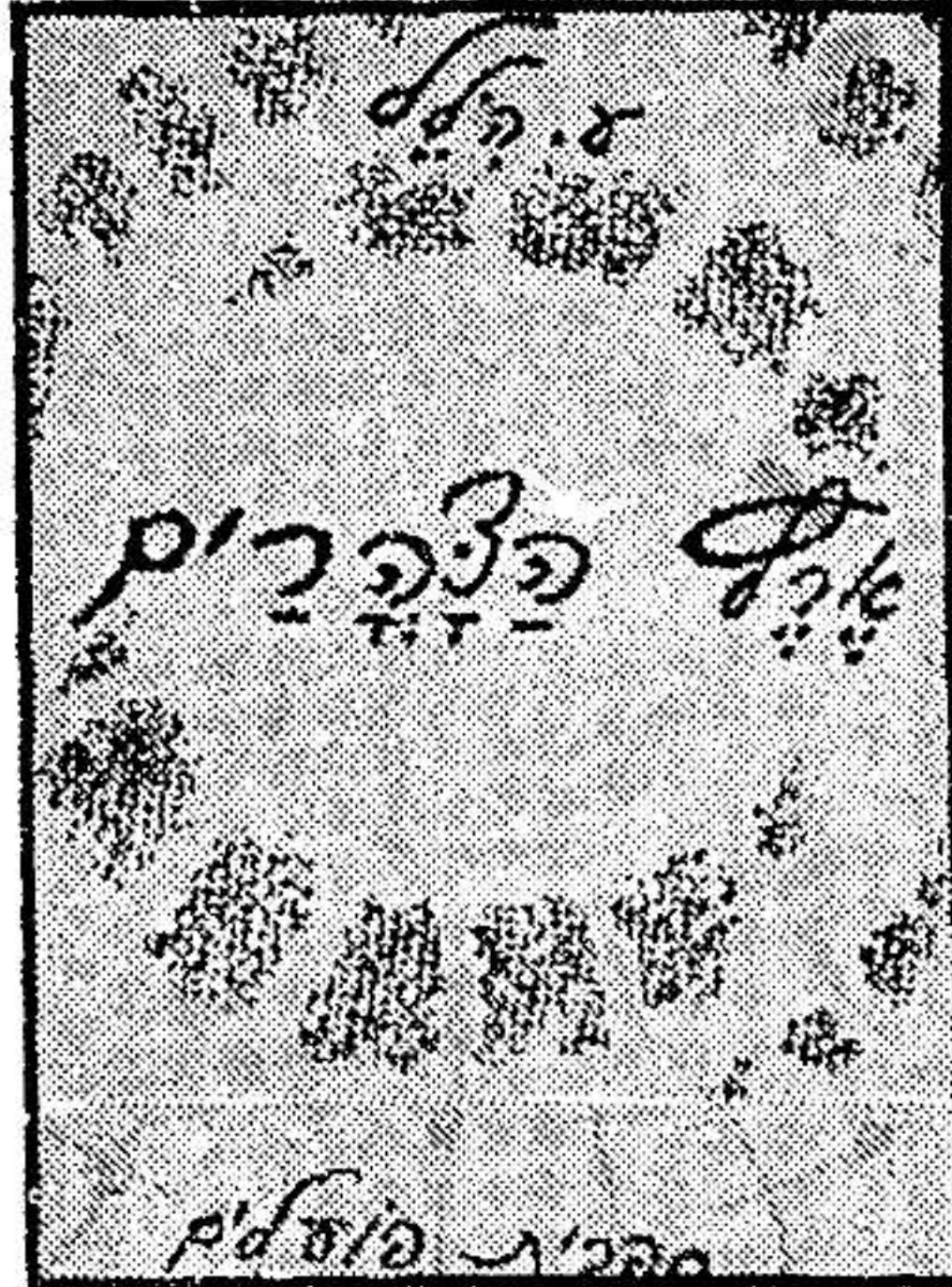
אנחנו חיים בארץ שמצבנו בה טראגי. לדורות רבים אירע מה שקורה לרור שלי. אייאפשר שהארץ הזאת תהיה רק ארץ של סלינו על כתפינו, של שיבולים, של שמחה. זו ארץ שיש בה כל הזמן גם צעקה. השירה שלי היא של קצוות. זו לא שירה שכלתנית, מתוחכמת. זו שירה אמפולסיווית. כשנן ארם אימפולסיווי שמח, הוא שמח עד השמיים. כשהוא עצוב, זה עד עפר.

באחד משיריך אתה מוכרי – "אני שוד נא את המליצות כשנאת היער את הקייט נים!" ובכל זאת, לשון שיריך המערבת בדרך מיוחדת בין העברית המדוברת לעבד רית ארכאית, מתקבלת לעיתים כלשון מרוזמת, חגיגית; לעיתים, אני הייבת להיר דות – נמלצת.

גם אני חייב להודות. כל נושא הלשון התפתה אצלי בו-זמנית בכמה כיוונים. היה פרק זמן שבו נטיתי יותר לשפת הרחוב, לל- שון היומיום, לשפת האמירה הפשוטה. הנטיי יה הוּו בוטאה דווקא בשירת הנעורים שלי, ש"בסביבם כפר סבא" הוא המייצג שלה. המעבר לשירה יותר גבוהה, יותר נמלצת, קרה במרוצת השנים, ככל שהעמקתי ללמוד, לדעת ולהכיר את השפה העברית. כוונתי, קודם כל, לספר הספרים, לתנ"ך, שהוא חלק מההוויה הארצית, אבל גם חלק מארץ התרי בות שלי. הלשון התנ"כית היא ארץ וּערש התרבות שלי, ערש החשיבה שלי. אי אפשר לכתוב כסגנון של רחוב, כאשר הנושא מכי תיב כתיבה כלשון גבוהה, כלשון הנוטה לזו של התנ"ך, נוטה לשפה הגבישית של סיפורי המקרא. כשאני כותב היום על ארץ ישראל, אני כותב בשפה קרומה ביותר, לא בשפת הנעורים שלי, אלא בשפת הטרנס־נעורים. כאילו מה שהתרחש בי במאוחר, היה בי במוקדם, מרורות.

בכל ספריך המאוחרים – "טרוף טרף", "הודיה", "דברוי" ו"יוסף ואשת פוטיפר" המוסיקה הינה גיבור מרכזי בשירים. לא זו בלבד שאתה מרבה להזכיר שמות מלחינים ומונחים מוסיקאליים. נדמה כי היסוד הנור סיקאלי בכתיבת שיריך חשוב לך ביותר.

אהבת המוסיקה, אהבת המצלול, הקצב, החוויה המוסיקאלית שלי, יתכן שהיא גם

ספרו הראשון של ע. הלל במהדורה המקורית (1950)

עניין של תורשה. אבי היה מלחין ומנצח. אבל זו כמובן תשובה חלקית, גנטית. האוזן שלי רגישה מאד למוסיקה. גם בשפה, המוסיי קאליות באמת חשובה לי מאד. אני כמעט לא יכול לחשוב שירה ללא מוסיקה. אפילו בשירי שרומים לפרווה, שנוטים לחרוז הלבו, יש קצב פנימי, יש מצלול מסויים. זהו אופן ההתבטאות הפנימי שלי. אילו יכולתי לבחור לי היום לעסוק בתחום אמנותי אחר מוה של השירה, אין ספק שהייתי בוחר במוסיקה. המוסיקה היא חוויה אמיתית אמנותית, שהיא מעל לכל האמנויות.

גיבורי אגדות עממיות וגיבורי מיתורי סיט קדומים הפכו לגיבורי ספריך המאוחר רים. בין הנדבכים החדשים שאתה שוקך לבנות לאגדת כיסה אדומה או למיתוס יר סף ואשת פוטיפר, מבצבצת גם נימה אר רינית, המבוטאת בשורות כמו – "סיפור

פנלי. בליכך אני יודע, אך כשל כחיי קמץ את", או – "לא היה כזה מעולמים ולא נבד רא, רק אגדה. סיפור בדים".

האדם המציא את המיתוס מתוך צורך אמיתי, פנימי. סיפור יוסף ואחיו הוא חלק מהתרבות הרוחנית, אולי הרתית של האדם. כאשר הוא אדם. המיתוס הוה השפיע עלי בצורה מיוחדת. בכלל, אל כמה סיפורים מי תיים יש לי התיחסות מיוחדת, שמצאה את ניטויה בשירים. הסיפור של יוסף ואשת פור סיפר אהוד עלי מאד, בגלל רמותו של יוסף, שאליה אני מרותק יותר מאשר אל שאר הרמיות התנ"כיות. עם רמותו של יוסף אני מזדהה. ליוסף ישנם כמה כפילים, או שויר ערך במיתוסים אחרים. יוסף מורד לבור, או בשפה פשוטה – מומת. הוא מועלה מהבון וגמכר לישמעאלים, שמביאים אותו למצרים. הוא עולה לגדולה בבית פוטיפר. בגלל סיר בות רומנסיות הוא שוב מורד לבור. כשהוא שב ומועלה, הוא נהיה גדול שרי מצרים – "דק הכסא יגדל ממך". יש כאן בעצם תיאור של מוות ותחייה מחדש. זו התופעה של תמוז, של איזיס, של אוזיריס, של ישו. בסיי פור השירי כפי שכתבתי אותו, אני מציג תמונת מצב אנושית שכמרכזה אהבת גבר ואשה הגורמת למותו ולתחייתו המחודשת של הגבר, של יוסף. משפטי האירוניה שציירי נת, מופיעים במחזור השירי העוסק בכיפה אדומה. ב"יוסף ואשת פוטיפר" לא תמצאי משפטי אירוניה כאלה. הסגנון שם יותר מהקוצע, כמעט הייתי אומר – תנ"כי. "יוסף ואשת פוטיפר" הוא שירה תמימה. כיפה אדוי מה היא סיפור אחר. זו אגדה גרמנית, אירוד פית מאד, שאין בה אות יסוד היולי, תנ"כי, היסטורי שהוא חלק מהווייתי. סיפור כיפה אדומה הוא ארוטי ביסודו. כיום כבר מקובל לחשוב כך. הרשיתי לעצמי לכתוב את הסיי פור כטראגי גם בסיומו ולהפוך אוּ היוצרות. אצלי הזאב היא הרמות הסובלת, המוכה. בכיפה אדומה יש הרבה יותר פשטות, טבעי ות. הסיטואציה שבניתי אני, שהיא כמעט הפוכה לזו שבאגדה המקורית, היא שהכתיבה לי את ההתיחסות האירונית. יש כאן מעין חיוך קטן; התיחסות קצת מהצר, קורצת.

חלק מספרי הילדים הרבים שכתבת, היו זה מכבר לפוסולאריים מאד בקרב קהל הקוראים הצעיר, כמו "יוסי ילד שלי מוצד לח" ו"יודי שמחה". האם לפרוין אל תודעת קהל הילדים, קל יותר לדעתך מאשר לפרוין אל תודעת הקהל המבוגר של קוראי השירה בארץ?

כשאת אומרת 'פופולארי', זו החלטה של מישהו אחר לא שלי. את כל שירי הילדים שלי כתבתי מתוך הנאה שבכתיבה; הנאה לא בדיוק לשמה, אולי לשמי, אולי בשביל היל־ דות שלי. כמוכן, היתה גם כוונה שהשירים יגיעו לציבור גדול יותר של ילדים. בשירת הילדים שלי יש נטיה חזקה מאד להומור, שאולי מזכיר באופן מסויים את הגישה שמ בוטאת ב"ארץ הצהריים". בשירי לילדים אין דרקונים, אין מכשפות. ווהי שירה לגמרי קונקרטיית. שוב, לא היתה לי שום כוונה לפי רוץ באמצעותם.

בקרב עתיד לראות ספר חדש שלך, שעיקרו זכרונותיך מקיבוין משמר העמק, שבו עברו עליך ילדותך ונעוריך. כיצד, או מדוע נערכה שיבתך למחוזות הדרוזקים האלה?

קרה לי דבר מיוחד במינו, שהוא לי לחיי דה. מוה שנים רכות אשתי מבקשת שאשב ואכתוב את הסיפורים שאני מספר לבנותי על ילדותי. בקיץ שעבר היינו באיטליה. באיטליה התרחש בי נס ממילאנו. האמת שהי נס התחולל בעיר ורונה. בוורונה ניתנה עלי יד הילדות בצורה בלתי מוכנת לי לחלושין. ישבתי כאחוז אמוק, והתחלתי לכתוב את הסיפורים במהירות גדולה על מפות של הדי רך, על פתקים. כשעזבנו את איטליה היה כירי אוסף של מאה סיפורים. חודשיים לאחר שוכנו לארץ, עיבדתי את הסיפורים. זוהי התנסות ראשונה שלי בכתיבת פרוזה. כעבור שלושה חודשים הגיח הילד לאויר העולם, ושמו בישראל יהיה "תכלת וקוצים". ואו התרחש נס שני – בקיבוץ משמר העמק. עלה במוחי הרעיון לחפש צילומים אותנטיים מהתקופה היא לאיור הספר. נסעתי לקיבוץ, והתחלתי לפשפש באלבומי התמונות מהדי נים ההן – מתשעה חודשים לפני שגולדתי, שגם במהלכם קרו ארועים חשובים, שאינני בטוח שאני מרייק בתאורם, ועד גיל שלוש עשרה, כשפרצה מלחמת העולם השניה. כמהלך החיפוש גיליתי, כי מה שכתבתי מהי ויכרן תועד בתמונות, כמו זו, שאני, בהיותי הצעיר בילדים, נראה בה חותם, יחד עם חיים ויצמן, על מגילת אבן הפינה של המוסד החיי נוכי. מצאתי כשבעים תמונות שהתאימו לאירועים שעליהם סיפרתי. זו היתה בשבילי מתנה משמיים, כי פתאם היתה לי תחושה של ממשות לגבי ארועים שנוכרו אצלי מתוך עירוב של רימיון ומציאות. כאשר התמונות השתלבו כסיפורים, לפתע נוצרה לנגד עיני תופעה שבמקרה אני הגיבור שלה, אבל שהיא בעצם סיפור של דור בתקופה מסויימת בארץ ישראל, שנות העשרים המאוחרות עד שנות השלושים המאוחרות. הספר עומד לצי את כ.ספרית פועלים" לקראת יום ההולדת של משמר העמק, ה-21 בינואר. זו תהיה מתנת יום ההולדת, שאני אתן לקיבוץ.